

Suçluluk ve Cezasızlık

Suç bir fiildir. İşlenir. Cezası mahkemece görülür. Günah hayâlî bir yasaklı bölgedir. Girilir. Cezası görülmek üzere başka bir hayâle bırakılır. Suçluluk, suça dair imâsına karşın, bir duygudur. Duyulur. Savcısı da hâkimi de avukatı da davalısı da davacısı da tek bir kişidir. Gösterilemez, kaçılmaz ve cezasını veren de çeken de aynı kişidir. Ne göklerin hakimiyeti vardır üzerinde ne de yeryüzünün.

Her şey suçluluk hissinin konusu olabilir. Konusu suçluluk olan her hikâye sırrına vâkıf olamaz oysa. Suçtan ve cezadan söz açıldığında belki de ilk akla gelen Dostoyevski bile bu hisse her yönüyle nüfuz edememiştir. Fakat Dostoyevski'nin yetersizliğini ifşa etmek bir asır sonrasına, Kenneth Lonergan'ın 2016 yapımı *Manchester by the Sea*'sine kalacaktır.

Prodüktörler, filmi yazıp yöneten Kenneth Lonergan'a "*Kardeşi öldüğü için yeğenin velayetini almak zorunda kalan bir amcanın hikâyesi*"ni ismarladığında ortaya böyle bir senaryo çıkacağını akıllarının ucundan dahi geçirmemiş. Film yönetmek için senaryoyu ismarlayan Matt Damon, ilk taslakları gördüğünde Kenneth Lonergan'a "*Bu filmi sen yönetmelisin,*" diyerek yönetmenlikten çekilmiş. Zira Lonergan'ın sesi senaryoya o denli sinmiş ki Damon, senaryoyu görür görmez bu filmi ancak onun yönetebileceğine ikna olmuş.

Lonergan, Damon'ın basit talimatının ortasına imzasını öyle bir koyuyor ki kadim problemleri ve edebî şaheserleri *Manchester by the Sea*'nin içinde sessiz sakin salınırken bulmak mümkün oluyor. Yeğenin velayetini "istemeden" almak zorunda kalan amca figürü, Lonergan'ın kaleminde tamamen altüst oluyor ve film "istemeden"ın anlamı üzerine bina ediliyor. Filmin kurgusu doğrusal değil. Yine de kronolojik olarak filmde; Lee Chandler adında bir adamın küçük bir sahil kasabasında karısı, üç çocuğu, abisi ve yeğeniyle mutlu ve basit bir hayat sürerken yaptığı bir hatanın yükünü bir ömür sırtlanışının hikâyesini izliyoruz. Sarhoş olduğu bir gece, birası biten Lee, yirmi dakika uzaklıktaki markete gidiyor. Yolun yarısında çocuklarının yattığı odadaki şöminenin kapağını kapatıp kapatmadığından emin olamıyor. Eve dönmek yerine yoluna devam etmeyi seçiyor. Nihayet döndüğündeyse evin alevler içerisinde olduğunu, karısının kurtarıldığını ancak çocuklarının yanarak can verdiğini görüyor. Lee'nin suçu bu kadarla sınırlı.

Bu suç, Lonergan'ın hikâyesinde birkaç dakika içerisinde *Suç ve Ceza*'nın dokuz yüz sayfalık hikâyesini katedip Raskolnikov'un kaçınılmaz sonuna ulaşıyor. Raskolnikov'un çektiği vicdan azabını, yaşadığı buhranları, kafasında dolaşan bin türlü tilkiyi Lee'nin hikâyesinde görmemiz mümkün olmuyor. Raskolnikov'un dokuz yüz sayfa sonra varacağı noktaya Lee'nin yangından hemen sonraki polis sorgusunda geldiğini görüyoruz. Yangının çıktığı geceyi anlatmaya şöyle başlıyor Lee: "*Oldukça sert bir parti veriyorduk. Bira vardı. Birisi elden ele esrar uzatıyordu ve kokain vardı.*" Üç çocuğunu yangında kaybeden bir adam, neden olayın olduğu geceyi buradan anlatmaya başlar? Çünkü Lee, suçunun yükünden bir an önce kurtulmak ve nihai cezasını almak istemektedir. O yüzden ifadesine olay günü kokain aldığını söyleyerek başlar. Lee, ceza dilenmektedir. Hatta hikâyenin kokain kısmını büyük ihtimalle uydurmaktadır. Raskolnikov da ateşler içinde yataklara düşüren vicdanından, suçunu itiraf edip mahkûm olarak kaçmayı denememiş miydi?

Ancak polis, sorgunun ardından Lee'nin şöminenin kapağını açık unutarak yangına sebep olmasında suç unsuru bulamaz. Kokain meselesine de takılmaz. Belki de çocuklarının ölümüne sebep olmuş bir babayı daha fazla sıkıştırmak istememektedirler. Oysa Lee için en büyük ceza, cezasızlığın ta kendisidir. Sorgu odasından çıkar çıkmaz bir polisin silahını kaparak kafasına doğrultur. Ama mermiyi namlunun ucuna sürmediği için başarılı olamaz ve polisler üzerine çullanarak Lee'nin kendisini öldürmesini engeller. Lee sadece "*Lütfen!*" diye bağırabilir.

Neden hem Raskolnikov'u hem de Lee'yi hukukî bir ceza almak için çırpınırken görürüz? İnsan kendi vicdanından, başkasının vereceği cezayla kaçabilir mi?

Suç ve Ceza'nın ortodoks yorumu Raskolnikov'un suçu işledikten sonra yaşadığı psikolojik baskının aslı ceza olduğudur. Çünkü insan kendi vicdanından kaçamaz. Ama bu yorum esas soruyu cevaplamaz. Raskolnikov nasıl olur da vicdanının cezasından hukukî cezaya kaçır? İnsan, kendi vicdanından kürek mahkûmiyeti sırasında kaçabilir mi? Eğer insan kendi vicdanından kaçamayacak olsaydı, şüphesiz Raskolnikov kendi vicdanından hukukun vicdanına kaçmazdı. Tam tersi, Raskolnikov kendi vicdanının değil devamlı olarak hukukun vicdanının pençesindedir. Kurbanına bazen acıya da çoğu zaman işlediği cinayeti haklı bulur. Raskolnikov'u yataklara düşüren, eyleminden duyduğu suçluluk değil yakalanma korkusudur. Onda stres belirtilerini ortaya çıkaran devamlı olarak suçlu olduğunun anlaşıldığına dair paranoyadır. Bazen yoldan geçen herhangi birinin cinayeti kendisinin işlediğini bildiği kaygısına kapılır. Fakat kuruntu yaptığını, kendisinden şüphelenilmediğini anlar anlamaz çocuk gibi mutlu olur, içi içine sığmaz. İnsanın, kendisinden asla kaçamadığı vicdanı bu mudur?

İnsan, içeriye ait olanı -olduğuna inandığını- dışarıda nesnel olarak kurmayı başardığında içi durulur, sakinleşir ve sorumluluklarından arınır. Dindar bir insanın devamlı tanrıyı düşünüp duayla yaşaması ve her hareketiyle yüzünü tanrıya dönmesi beklenir. En azından dindarlığın ideal tipi budur. Oysa duasını bir kâğıda yazıp boynuna asarak inancını nesnelleştiren insan, kendi içini serbest bırakmış olur. Kutsal kitabını en yukarıya, duasını arabasının aynasına, namazını dua eden seccadesine, dileğini çaputuna, tevekkülünü pirincine ve tanrıyı anma vazifesini zikirmatiğine emanet eden insan; nesnel olarak dindar olur. Bu andan itibaren içini en sapkınca düşüncelerle örse dahi nesnel olarak görevini yerine getirdiğinden içi rahatlar. Raskolnikov da o yakalanma korkusundan devşirdiği vicdanından, görkemli cezasından arınmak için hukuktan ceza dilenmeye koşar. Çünkü cezasını kürek çekerek nesnelleştirirse içini yeniden çocukça bir neşenin kaplamasının önünde hiçbir engel kalmayacaktır.

İşte Lonergan, Dostoyevski'nin hikâyesini burada devralıp el yükseltiyor. Lee, kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde eyleminin suç olduğundan emindir. Lonergan, Dostoyevski'nin çözümünü hızlıca defeder. Lee, vicdanından kaçmak için talep ettiği cezayı alamadıktan ve intihar etmeyi başaramadıktan sonra kendi cezasını kendisi vermek zorunda kalır. Nesnel cezasızlık, Lee'yi vicdanıyla başbaşa bırakır. Böylece Lee, kendisine bütün duyguları yasaklayarak, yaşayan bir ölü olmayı "seçerek" cezasını çeker. Lee'nin donuk yüzü, eğreti yabancılığı patolojik bir sonuç değil bilinçli bir çilecilik pratiğidir. Onun yabancılığı, aynı kaynaktan beslenirse de pratikte Camus'nün *Yabancı*'sındaki Meursault'nunkine benzer. Abisinin hastaneye kaldırıldığını öğrendiğinde "*Ne zaman?*" diye sorar. Tıpkı annesinin öldüğünü öğrendiğinde ilk olarak hangi gün öldüğünü düşünen Meursault gibi. Hemen ardından Mersault, patronundan nasıl izin alacağını düşünür. Lee de hastanenin yolunu tutarken patronunu arayıp izin süresiyle ilgili ayarlamalardan bahsetmeye başlar.

Lee'nin kendisine verdiği ceza, süresiz ve ikamesiz bir duygusuzluk, yabancılık halidir. İzbe bir bodrum katında, abisinin zorla aldığı eşyalarla yaşar. Ölen çocuklarının fotoğraflarını koyduğu ve gözünden sakındığı üç çerçeve dışında hiçbir şeyi yoktur. Dışarıya havale edip kendisini rahatlatılabileceği bir cezası yoktur. İnsan isterse vicdanından kaçabilir. Kaçmamayı ise "seçebilir". Zaten kaçılmayan değil seçilebilen vicdan erdemlidir.

Lee, hastaneye gelip abisinin öldüğünü öğrendiğinde donuk kalmaya devam eder. Çünkü kendisine yasak ettiği yalnızca mutluluk değildir. Acıya da yabancıdır. Olumlu ya da olumsuz her duygu hayata dahildir ve Lee, bütün bunlardan kaçır. Lonergan da Lee'nin kendisine çok gördüğü acının üzerine atlamaz. Başka bir filmde kolaylıkla ajite edilecek bütün sahnelere temkinli yaklaşır. Lee, abisinin ölümünü yeğeni Patrick'e haber verirken kamera, durumu çok uzaktan seyredir. Cenaze sahnesi bir bebek ağlamasıyla bölünür. Ajite edilmeye müsait her sahne, gündelik olaylara takılır. Çünkü siz yas tutacaksınız diye hayat akmayı bırakmaz.

Bütün bunların yanı sıra filmin sade ama iddialı dilinde en göze çarpan unsur, Lee'nin geçmişini nasıl anlatmadığını anlatışındaki kusursuzluğudur. Film boyunca *flashback*ler alışılmışın dışında, habersizce ortaya çıkar. Özellikle abisinin ölümünden sonra gördüğümüz *flashback* o kadar iyi ayarlanmıştır ki bir an için seyircide filmi yanlış anladığı hissiyatını uyandırır. Lee, abisinin morgdaki bedenini görmek için

asansöre biner. Ardından hastane odasında abisiyle oturduklarını görürüz. Daha sonra bunun, abisine ilk defa tanı konulduğu zamana ait bir anı olduğunu fark ederiz. *Flashback*lerin habersizce önümüze çıkışındaki tekinsizlik, aslında Lee'nin hafızasının ta kendisidir. Geçmişle şimdi arasındaki doğrusal ilişkiyi kaybeden, Lee'den başkası değildir. Geçmiş, Lee'nin arkasında bıraktığı anıların toplamı değil sırtında taşıdığı cezasıdır. Senaryo yazarlığıyla hak ettiği övgüyü her daim toplayan Lonergan, buradaki görsel anlatımıyla da bir dâhinin gözüne sahip olduğunu kanıtlar.

Beklenen gün gelip çattığında, abisi ölüm yeğenin velayeti üzerine kaldığında Lee, gerçek bir ikilemin içine düşer. Yeğenine sahip çıkmak istemektedir ancak çocuklarını kaybettiği, kaçtığı duygularla sokakta karşılaştığı bu yerde durmaya katlanamaz. Bu şehri, manzarasına yumruk atacak kadar katlanılmaz bulur. Her şeye rağmen, yeğeni için bir şeyler yapmaya ikna olduğunda, hatta bir defaya mahsus gülümsediğinde Manchester-by-the-Sea'nin sokakları ve rüyaları, yani geçmişi peşinden gelmeye devam eder. Lee için en katlanılmaz olan hâlâ sevdiği (hatta "eski" demeyi unuttuğu) eski karısının, kendisini affetmeye karar vermesidir. Lee için cezasından kaçmak artık imkânsızdır. O, kendisini çilesine adamıştır. Yeğeni Patrick'e sadece "Yenemiyorum," diyebilir, "Yenemiyorum." İçinden, kendi vicdanından kaçamayacağını anladığından beri Lee için kurtarılmanın, değişmenin, yani yaşamının imkânı kalmamıştır. Nesnel cezasızlığı, en büyük cezasıdır. Bu yüzden Lee'nin yanında Raskolnikov, tatil köyünde sayılır. Çünkü tanrı varsa, her şey mübahtır.

Yunus Anıl Yılmaz, "Suçluluk ve Cezasızlık"

<https://www.fikirtepedi.com/sinema/sucluluk-ve-cezasizlik/>

(Yayın Tarihi: 12 Mayıs 2024).